

Resultatrapport 2016: Ämnesprov i svenska och svenska som andraspråk för årskurs 3

Från och med läsåret 2011/2012 är det Lgr11 med nya kursplaner och preciserade kunskapskrav som ligger till grund för provets utformning. Då ämnesprovet så långt som möjligt ska kunna sägas vara likvärdigt över tid är det värdefullt att analysera vilka likheter och olikheter som framkommer under de fem år som provet genomförts med utgångspunkt i Lgr11. Denna rapport utgår från 2016 års insamlade lärarenkätvar och kontinuerliga jämförelser görs med insamlingar av resultat för 2012–2015 års prov.

Provets sammansättning

Ämnesprovet inramas alltid av ett tema. Årets tema går under beteckningen *Vatten* och är gemensamt med provet i matematik. I likhet med proven 2012–2015 ingår åtta delprov i 2016 års prov.

- Delprov A prövar elevernas förmåga att kunna berätta och beskriva vardagliga händelser samt kunna ge och ta enkla muntliga instruktioner.
- Delprov B, C, D och E prövar elevernas läsförmåga ur olika aspekter.
- Delprov F och G utgår från en berättande skrivuppgift. Eleverna skriver en text i delprov F som även används som underlag för att pröva elevernas skrivförmåga i delprov G.
- Delprov H prövar elevernas förmåga att kunna skriva en beskrivande faktatext.

I ämnesprovet ingår även en frivillig del som belyser hur eleverna själva skattar sin förmåga i en självbedömning: *Jag talar, läser och skriver*. Denna del har formen av olika påståenden som eleverna ska reflektera över och ta ställning till.

Resultat

Totalt har 791 lärare besvarat 2016 års lärarenkät. Av dessa undervisar 68,5 procent (543 stycken) endast i svenska, 2,8 procent (22 stycken) endast i svenska som andraspråk och 28,3 procent (224 stycken) i båda ämnena. Frågan har nyanserats i och med att lärarna från och med årets enkät kan ange om de undervisar i båda ämnena, vilket gör att procenttalen skiljer sig åt från tidigare år. Lärarnas inställning till ämnesprovet är fortfarande positiv då 96 procent av lärarna anger att provet är bra eller ganska bra i sin helhet. Några lärare tycker dock, i likhet med föregående år, att genomförandet av provet har tagit för mycket tid från den vanliga undervisningen. Trots dessa invändningar anger 87 procent av lärarna att provet är lagom omfattande.

Vidare uppger majoriteten av lärarna, 90 procent, att de flesta elever har varit positiva till att göra ämnesprovet. Många skriver att eleverna tyckte att den berättande texten var lätt att relatera till eftersom eleverna hade egna erfarenheter av besök i simhallar. Faktatexten om vattendjuren betecknas å sin sida som spännande och intressant genom att djuren till stor del var okända för eleverna, enligt lärarnas enkätvar.

De flesta lärare ändrar inte uppfattning om elevernas kunskaper i svenska och svenska som andraspråk på grund av delprovsresultaten, men ibland överraskar elever genom att prestera bättre än förväntat, enligt en del lärare. Några lärare menar att proven har inneburit stress och nervositet för somliga elever, vilket kan ha inverkat negativt på provresultatet.

Från årets prov har 561 insamlade elevlösningar registrerats i provgruppens arkiv. Av de registrerade elevlösningarna är cirka en femtedel skrivna av elever som följer kursplanen i svenska som andraspråk. Antalet inskickade lösningar visar en svag ökning mot tidigare år, men andelen andraspråklösningar är ungefär densamma som vanligt.

Delprov A – muntlig förmåga

I delprov A prövas elevernas förmåga att kunna berätta och beskriva vardagliga händelser samt kunna ge och ta enkla muntliga instruktioner. Uppgifterna till delprovet är knutna till den gemensamma affisch, som det nationella provet i matematik och svenska/svenska som andraspråk är uppbyggt kring. Eleverna ska **beskriva**, **instruera** samt **berätta** utifrån affischen och de instruktioner de fått. Uppgiften var detta år individuell. I samband med delprovet ska läraren observera eleverna med stöd av ett bedömningsunderlag som ingår i provmaterialet. Ur lärarkommentarerna framkommer det att 23 procent av lärarna upplever att delprov A är för lätt med en för lågt satt kravnivå. Provet brukar anses lätt, men i år har andelen som anser så ökat ytterligare. Å andra sidan anser många lärare att delprovet är en lämplig introduktion till ämnesprovet som helhet, eftersom provsituationen avdramatiseras och eleverna känner en ökad tillförsikt inför kommande delprov, vilket inte är oväsentligt.

Lärarnas skattning av delprovet stämmer väl överens med de registrerade elevlösningarna. Dessa visar att 99 procent av eleverna som följer kursplanen i svenska når kravnivån för delprov A, vilket är samma procentsats som gäller för inkomna elevlösningar 2012 och 2014. 2013 och 2015 års delprov uppvisar en något lägre andel elever som når kravnivån, nämligen 97 procent. Skillnaden beror förmodligen på beslutet att vartannat år pröva elevernas muntlighet med stöd av en individuell uppgift och vartannat år med stöd av en gruppuppgift. I detta fall innebär det att elevernas muntlighet 2016, 2014 och 2012 prövades utifrån en individuell uppgift medan den 2013 och 2015 prövades utifrån en smågruppsaktivitet. Det lägre resultatet åren 2015 och 2013 antyder därmed att det är något svårare för eleverna i årskurs 3 att nå den muntliga kravnivån i en gruppsituation jämfört med kravnivån i en individuell situation. Detta stärks av att den nationella resultatinsamlingen som uppvisar ett likartat mönster.

Delprov B, C, D och E – läsförmåga

Liksom ämnesprovet 2012–2015 prövas elevernas läsförmåga 2016 ur olika aspekter med stöd av fyra skilda delprov. I delprov B prövas elevernas förmåga att kunna läsa och förstå en skönlitterär text utifrån temat *Vatten*. Samma tema finns i faktatexten i delprov C där en text om vattendjur utgör underlaget. Delprov B och C består av vardera arton flervalsfrågor, där ett i förväg bestämt antal poäng anger kravnivån för resultatet på delprovet.

För delprov D och E gäller att eleverna enskilt tillsammans med en lärare ska kunna visa grundläggande läsförståelse. I delprov D läser eleverna inledningen till den skönlitterära texten där

förmågan att läsa med flyt fokuseras, medan delprov E fokuserar på om eleverna kan föra enkla resonemang om den upplästa texten och relatera denna till egna erfarenheter. Till de två delproven ingår ett bedömningsunderlag där ett antal aspekter ska vara uppfyllda för de olika kravnivåerna. Sammantaget ger de fyra delproven en sammansatt bild av elevernas läsförmåga i relation till de kunskapskrav för årskurs 3 som kursplanerna i svenska och svenska som andraspråk anger.

Analysen av de elevlösningar som följer kursplanen i svenska visar att 94 procent av eleverna når kravnivån för såväl delprov B (den berättande texten) som för delprov C (den beskrivande texten). Procentsatsen för den beskrivande texten är likartad mot tidigare, medan resultaten för den berättande texten sjunkit ett par procentenheter. Vad nedgången kan bero på är svårt att säga. Det skulle kunna vara flera samverkande faktorer där textens och frågornas svårighetsnivå kan ha varit en bidragande faktor. Mot det talar att många lärare skriver att texten engagerade eleverna eftersom de flesta kände igen sig i berättelsens miljö. I lärarenkäten har dessutom 98 procent av lärarna angett att delprovet är lagom svårt (94 procent) eller för lätt (4 procent). Men några lärare har pekat på svårigheter som att svarsalternativen ibland är väldigt lika och att det är svårt för vissa elever att hålla reda på fyra olika svarsalternativ. Detta är dock ingen skillnad mot tidigare år. Enstaka lärare har framfört att de tycker att det var många svåra ord i texten, till exempel ordet avundsjuk, som mötte eleverna redan i den första meningen av lärarens högläsning.

Elevlösningarna visar vidare att 96 procent av eleverna klarar att läsa med flyt och 97 procent kan utföra ett textsamtal omkring den höglästa texten. Delprov H som gäller elevens förmåga att återge en enkel faktatext har, tvärtom mot delprov B, en betydligt högre andel elever som klarar delprovet än tidigare år, 95 procent mot 2015 års resultat som låg på 88 procent. År 2013–2014 var resultatet cirka 86 procent. Förbättringen jämfört med år 2015 beror antagligen främst på att det var lättare för eleverna att beskriva två fiskar än att beskriva soluret och timglasets. När det gäller det förbättrade resultatet jämfört med 2013–2014 beror det troligen på att eleverna under dessa båda år instruerades att använda minst fem av sju givna stödord till två olika bilder. Många elever valde då att endast använda fem ord per bild, och hade därmed ingen marginal att göra fel eftersom kravgränsen ligger på just fem korrekt använda ord per bild. Från 2015 fick eleverna i stället instruktionen att använda alla sju ord till respektive bild, medan kravgränsen låg kvar på fem korrekt använda ord. På så vis kunde eleverna missa ett eller ett par ord och ändå uppnå kravgränsen i delprovet. Sammanfattningsvis visar dock resultatet på ämnesprovet som helhet att majoriteten av eleverna klarar alla delprov.

Liksom provresultaten visar stora likheter mellan åren, är svaren i lärarenkäterna mellan åren samstämmiga. Så mycket som 97–98 procent av lärarna tycker att de fyra delprov som prövar elevernas läsförmåga är bra eller ganska bra, lagom svåra och att de stämmer väl överens med kunskapskravet i slutet av årskurs 3.

Delprov F, G och H – skrivförmåga

I likhet med åren 2012–2015 års ämnesprov prövas elevernas skrivförmåga i tre olika delprov med stöd av två skrivuppgifter i provet 2016. Den ena uppgiften är att skriva en berättande text som har med vatten att göra och den andra är en beskrivande uppgift om olika vattendjur. Den berättande skrivuppgiften prövar dock två olika delar av kunskapskraven i en och samma skrivuppgift: kunna skriva en berättelse med en inledning, handling och avslutning (delprov F) samt kunna stava ett antal

ord och kunna använda sig av stor bokstav och punkt (delprov G). Delprov H prövar om eleverna med hjälp av två bilder och stödord kan återge en enkel faktatext där ämnesspecifika ord och begrepp används.

Utgångspunkterna för bedömningen av elevernas skrivande är något som berörs år från år i lärarenkäterna. En återkommande fråga när det gäller den berättande texten är i vilken grad innehållet i texten ska förhålla sig till temat för skrivuppgiften. Av denna anledning har bedömningsanvisningarna från och med 2014 års prov förtydligats. Det poängteras nu att texterna ska bedömas generöst vad gäller skrivuppgiftens tema. Skrivningen har mottagits väl då färre enkätsvar berör problematiken kring det tematiska innehållet. Vid sidan om det kan man konstatera att 99 procent av lärarna uppger att den berättande skrivuppgiften i årets prov är bra eller ganska bra, samt har en lagom svårighetsgrad, vilket är ännu högre skattning än tidigare år. Andelen elever som når den uppsatta kravnivån ligger i årets prov på 93 procent. Resultatet på detta delprov har legat stabilt under de fem år som provet genomförts. Kravnivån är att kunna skriva en berättande text med en tydlig inledning, handling och avslut.

En annan fråga som lärare har återkommande synpunkter på är kravnivån för delprov G. Här anser lärarna att interpunktionskravet, att kunna sätta ut stor bokstav och punkt vid tre tillfällen, är för lågt satt. Intressant i sammanhanget är att denna synpunkt har funnits med under alla år som ämnesprovet i svenska och svenska som andraspråk genomförts. En närmare analys visar dock att detta delprov, tillsammans med elevernas faktaskrivande (delprov H), har varit de delprov där kravnivåerna har varit svårast för eleverna att uppnå. Årets registrerade elevlösningar visar att 94 procent av dem når stavnings- och interpunktionskravet vilket är det högsta uppmätta värdet hittills för delprov G.

I lärarenkäten till 2015 års prov tillkom en fråga som gäller hur många av eleverna som skrivit faktatexten (delprov H) på dator. Anledningen till frågan var att en del lärare efterfrågat möjligheten att använda dator vid alla de delprov som prövar skrivefärdigheten. Eftersom förmågan att sätta ut punkt, stor bokstav och frågetecken samt att stava ett visst antal ord, prövas utifrån den berättande texten (delprov G) har möjligheten till datoranvändning hittills bara funnits i den beskrivande texten (delprov H). Något förvånande uppgav lärarna till 90 procent att endast ett fåtal elever, eller inga elever alls, använt dator vid det delprovet. Denna fråga kommer att följas upp under kommande år och även beaktas under konstruktionsarbetet och utprovningarna som görs kontinuerligt.

I år tillkom ytterligare en fråga i lärarenkäten gällande datoranvändning. Frågan löd: "Skulle det på er skola vara möjligt att genomföra delprov F och H på dator/motsvarande? En förutsättning är att stavningskontroll och interpunktionsfunktion är bortkopplade". Frågan ställdes då flera lärare under de senaste åren hört av sig till Skolverket och till provkonstruktörerna med önskemål om att eleverna ska få skriva även berättande text på dator. Önskemålet har främst kommit från lärare som arbetar med *Att skriva sig till läsning* (ASL) och från lärare vars elever av andra skäl skriver mycket på dator redan nu. På den citerade frågan svarade 58 procent att det skulle vara möjligt att genomföra delproven på dator. Av dem som inte ansåg det vara möjligt var den absolut vanligaste anledningen att skolan saknar tillräckligt många datorer eller motsvarande för att alla elever ska kunna skriva provet samtidigt. Detta kommenterar över 200 lärare. Ett tjugotal lärare svarar att de har tillräckligt många datorer, men att problemet är att datorerna eller skolans nätverk inte är driftsäkra. Vissa av lärarna uppger att det skulle medföra stort extraarbete om de måste sköta all teknik och se till att stavningskontroll är avstängd inför provet. Några lärare menar att eleverna inte har tillräcklig

datorvana för att de ska kunna prestera lika bra som när de skriver för hand. Några lärare är negativa till datoranvändning på grund av att de anser att man ska öva sig på att skriva för hand och bevara detta som det primära skrivsättet.

Elever som följer kursplanen i svenska som andraspråk

Av lärarna som besvarat lärarenkäten undervisar 31 procent i svenska som andraspråk. Flertalet av dessa undervisar i dessutom i svenska. Vidare är 109 av de inskickade elevlösningarna gjorda av elever som följer kursplanen i svenska som andraspråk. Det inskickade materialet som gäller svenska som andraspråk är därmed något större än tidigare år, men fortfarande för litet för att några säkra slutsatser ska kunna dras. Vid en jämförelse mellan åren ser man också att resultaten på de olika delproven varierar mer mellan åren för denna elevgrupp än för elever som läser svenska.

Vid en jämförelse med tidigare år med samma elevgrupp kan man ändå notera en viss tendens. På samma sätt som tidigare visar årets resultat att eleverna har lättast att nå kravnivån för det muntliga delprovet (delprov A). Delprov E som också är muntligt, men som även innefattar textförståelse, visar dock lägre resultat än föregående år. När det gäller delprov H (att återge en enkel faktatext), som brukar vara det svåraste delprovet för elever som läser svenska som andraspråk, var resultatet i år betydligt bättre än tidigare. Resultaten på läsproven B och C var i år mycket jämna sinsemellan, vilket innebär att delprov B i år klarades av färre elever medan delprov C klarades av fler än år 2015. En likhet som kvarstår är att elever som följer kursplanen i svenska överlag presterar bättre än elever som följer kursplanen i svenska som andraspråk.

Ur kommentarerna till lärarenkätorna stärks bilden av att de elever som följer kursplanen i svenska som andraspråk har större svårigheter att nå kravnivåerna för de olika delproven än de elever som följer kursplanen i svenska. Särskilt kommenteras att faktatexten med tillhörande skrivuppgift är svår då dessa delprov kräver en mer utvecklad ordförståelse än andra delprov. Här anser flera lärare att det ändå är positivt att det ur instruktionerna framgår att läraren ska bearbeta ett antal ord och uttryck före provets genomförande. De tycker också att det är positivt att det är tillåtet att ytterligare förklara enskilt för en elev om behov finns. Många lärare tyckte att årets tema *Vatten* var bra och elevnära, även om det kunde vara svårt för vissa elever, bland annat för elever som följer kursplanen i svenska som andraspråk eftersom få av dessa barn hade hört talas om fiskarna som beskrevs i faktatexten i delprov C. Förkunskaper om fiskarna är dock inget som eleverna ska behöva ha för att klara delprovet. De flesta elever som följer kursplanen i svenska hade inte heller hört talas om fiskarna tidigare. Eventuella svårigheter motsägs genom elevernas förbättrade resultat på delprov H. Då eleverna skulle återge en faktatext om fiskar klarade de detta relativt bra jämfört med tidigare års faktaskrivande. Trots invändningarna anser lärarna överlag att ämnesprovet har fungerat bra eller ganska bra för denna elevgrupp.

Under flera år har provresultatet för elever som följer kursplanen i svenska som andraspråk visat att det behövs mer kunskap om denna elevgrupp. Som ett första steg utfördes därför för några år sedan en kvalitativ undersökning, där 34 elevlösningar från elever som följer kursplanen i svenska som andraspråk under åren 2009–2011 analyserats (Hagberg-Persson 2013).

Anpassningar av provet

I likhet med proven tidigare år framkommer det ur kommentarerna i lärarenkäten 2016 att olika typer av anpassningar har gjorts för de elever som har någon form av funktionsnedsättning. En vanlig anpassning är att eleverna får göra delproven enskilt eller i liten grupp, ofta hos en speciallärare eller specialpedagog. En annan anpassning kan vara att eleverna får mer tid till sitt förfogande, alternativt att delproven delas upp i mindre delar med pauser emellan. Många lärare uppger att med denna typ av anpassningar har det fungerat bra för deras elever.

En del lärare menar dock att vissa elever har upplevt att delproven är jobbiga och har känt sig stressade trots att anpassningar har gjorts. Andra lärare ifrågasätter provets olika delar som de anser vara för svåra att genomföra med de elever som har olika typer av funktionsnedsättningar. Här är det viktigt att påpeka att rektor kan bestämma att en elev kan undantas från att göra hela provet eller delar av provet om särskilda skäl föreligger.

I årets lärarenkäter anger 25 procent av lärarna att en del av deras elever inte utfört alla provdelar. Motsvarande antal var 23 procent 2015, 17 procent 2014, 14 procent 2013 och 12 procent 2012 – alltså en ökning år från år under femårsperioden. Anledningen till beslutet att låta en del elever avstå från att delta i något eller några delprov varierar. Vissa elever är nyanlända till Sverige och deltar inte på grund av detta, andra har någon form av funktionsnedsättning eller bedöms inte klara provet av någon annan anledning och ytterligare andra har varit sjuka när de olika delproven genomförts.

Sammantaget pekar lärarenkäterna på behovet av att mer i detalj undersöka hur provet kan utvecklas vidare så att trenden att fler elever inte deltar i ett eller flera delprov kan brytas.

Avslutning

Det femte ämnesprovet i svenska och svenska som andraspråk har sammanfattningsvis mottagits väl ute på skolorna. Årets resultat visar i stort sett samma bild som framkommit under de tidigare fyra åren av nationella prov i svenska och svenska som andraspråk i årskurs tre, utifrån Lgr11. Samtidigt återfinns i kommentarerna och resultaten intressanta påpekande, vilka hjälper till att utveckla kommande prov.

Litteratur

Hagberg-Person, Barbro (2013): En studie av flerspråkiga elevers svenska språkförmåga i relation till det nationella provet i årskurs 3. I: Hagberg-Persson, Barbro & Wiberg, Cecilia. *Elever visar vad de kan. Två studier kring ämnesprovet i svenska och svenska som andraspråk för årskurs 3.* (Svenska i utveckling 30). Uppsala universitet. S.9–30.